

הדף היומי

עלון יומי ללומדי הדף היומי ו"ל ע"י מדרשית הדף היומי פ"ת"

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

מסכת בבא בתרא - דף ח

נושא היום: מס בני העיר. ממתני נחשב כאנשי העיר. חיוב צדקה.

ר"ב בר רב חסדא, הטיל מס המלך על התלמיד חכמים. **אמר לו רבבי**, שעבר על הנאמר בתורה בנביאים ובכתובים. **בתורה** "אף חבב עמים כל קדושו בידך", התלמיד חכמים ביד הקב"ה ופטורים ממס. **בהמשך** הפסוק מבואר "והם תכו לגלגלך" **ביאר רב יוסף** אלו תלמידי חכמים שמכתתך בגלגלם ממקום למקום כדי ל"ישא מדברותך" **הינו** ללמוד תורה. **בבבא** "גם כי יתנו בגוים עתה אקצבם ויחלו מעט ממשא מלך ושרים", **ביאר עולא** שהכוונה "נתנו" מלשון ארמי הכוונה ישנונו, **כלומר** אם כל העם ילמד תורה יגאלו מיד, ואם רק חלק אותם מיעוט יהיו גוילים ממס המלכות. **בכתובים**, "מנדה בלו והלך לא שליט למרמא עליה", **ביאר רב ביהודה**, מיסים הקבועים למלך, מס גולגולת וארנונגא, פטורים עובדי המקדש וכן תלמידי חכמים.

ר"פ הטיל מס לבנות באר מים אף על היתומים, **אמר לו רב שישא** בריה דרב אידי, אולי לא ימצאו שם מים, **אמר לו ר"פ** שאם לא ימצאו מים יחזיר את הכסף ליתומים. **אמר רב יהודה**, הכל חייבים להשתתף בהוצאת דלתות החומר אף היתומים, **אולם** תלמידי חכמים פטורים. חיוב חפירת בור המים מוטל על כולם **כולל** ת"ח. **אבל** במקום שבני העיר יוצאים בעצמם לחפור **ת"ח פטורים** שאין זה מכבודם.

בשנים שהיה בצורת פתח רבי את אוצרות התבואה ואמר יכנסו ליטול בעלי מקרא, משנה, גמרא, הלכה, הגדה. ולי יכנסו עמי ארצות. בא רבי יונתן בן עמרם וכנס אמר לרבי פרנסי, שאלו רבי אם למד וכו', אמר לו, לא. אלא תפרנס אותי ככלב וכעורב, ופרנסו רבי. אח"כ הצטרף רבי שנתן פתו לעם הארץ. אמר לו רבי שמעון שמא זה היה תלמידך יונתן בן עמרם שאינו רוצה להנות מכבוד תורתך, בדקו וכן נמצא. אמר רבי יכנסו הכל. רבי לשיטתו שאמר שאין פורענות באה לעולם אלא מחמת עמי הארצות, כמעשה שהיה בטבריה שהטילה מלכות לרכוש חתר למלך, באו עמי הארצות ואמרו לרבי שחצים שאף הת"ח ישלמו, אמר להם רבי שלא ישתתפו הת"ח, אמרו העמי ארצות שנברה מהעיר, וברחו חצי מעמי הארצות. ומחל המלך על חצי מהסכום. אח"כ באו החצי שנשארו לרבי, ואמר להם שת"ח לא משלמים, ברחו, ומחל המלך על החצי הנוסף. נשאר בעיר הכוסב, הטילו עליו את כל תשלום הכתר, ברח הכוסב ומחל המלך על כל החיוב. אמר רבי מוכרח שפורענות באה מחמת עמי הארצות.

למדנו במשנה שנעשה כאנשי העיר לאחר יב' חודש, **שואלת הגמ'** שבדין עיר הנדחת למדנו שלאחר ל' יום נעשה כאנשי העיר. **ביאר רבא**, לגבי עיר הנדחת אין צריך להיות למדנו העיר אלא מיושבי העיר. **וכך מוכח**, **אדם שנדר מ"אנשי העיר"** כל מי ששהה בעיר יב' חודש אסור. אם נדר מ"יושבי העיר" כל ששהה ל' יום אסור.

ביאר רב אסי בשם ר"וח יב' חודש להיחשב כאנשי העיר זה לגבי חיוב שיערי העיר. **אבל לתמחוי** לאחר ל' יום. **לקופה** של צדקה לאחר ג' חודשים. **לבימוד** לאחר ו' חודשים. **לקבורה** לאחר ט' חודשים. **עוד אמר רב אסי בשם ר"וח** שכולם חייבים בחיזוק שיערי העיר, כולל יתומים למעט ת"ח. **אמר ר"פ**, וכן לגבי תיקון החומה, פרש השומר על העיר, ושומר הפתח חייבים כולם כולל יתומים למעט ת"ח. **הכלל**, כל דבר שיש ליתומים חובה הם חייבים בו.

רבה הטיל תנאה על היתומים, **ושאל אבוי** הרי אין פוסקים צדקה על היתומים אפילו לא לפדיון שבויים. **ביאר רבה** שעשה כך כדי לכבדם ולהחשיבם.

אמו של שבור מלכא שלח ארנק עם כסף לרב יוסף, אמרה לו שיעשה בזה מצווה גדולה, **ענין רב יוסף** מה מוגדר מצווה גדולה, **אמר לו אבוי** כמה שאמרו שאין פוסקים צדקה על היתומים אפילו לפדיון שבויים, מוכח שפדיון שבויים מצווה גדולה.

אמר רבא לרבה בר מרי, מה המקור שאומרים שפדיון שבויים, מצווה גדולה. אמר לו "והיה כי יאמרו אליך אנה נצא ואמרת אליהם כה אמר ד' אשר למות למות ואשר לחרב לחרב ואשר לרעב לרעב ואשר לשבי לשבי" **ואמר ר"וח** לא המאוחר בפסוק קשה יותר. **חרב קשה ממות**, **מסברא**, שבחרב יש נוול. **ופסוק**, "קר בעיני ד' המותה לחסידיו". **רעב קשה מחרב**, **מסברא**, שברעב מצטער. **פסוק**, "טובים היו חללי חרב מחללי רעב". **ושבי קשה מכולם** שהכל יש בו שנתנו ביד השבאים.

קופה של צדקה, גובים ב' גבאים, כיון שאין עושים שררה על הציבור פחות משניים. ומחלקים לעניים ע"ג, כדני ממונות שהרי צריך להכריע מי יקבל וכמה. **קופה של תמחוי** גובים ע"ג, ומחלקים ע"ג, כיון שהגביה והחלוקה נעשים ביחד וצריך שהיו מזומנים ל' לצורך החלוקה.

קופה של תמחוי, גובים כל יום. **קופה של צדקה**, גובים פעם בשבוע. **תמחוי מחלקים** אף לעניים שאינם בני העיר. **ומקופה של צדקה** רק לאנשי העיר. **מותר לבני העיר** לשנות את יעוד הקופה ולעשות ממנה תמחוי וכן להפך, **וכן** יכולים לשנות את יעוד הקופה לכל מה שצריך לעיר. **רשאים בני העיר להחליט** שהמידות אצלם מנדדים בצורה מסוימת, **וכן יכולים לקבוע** שער מיוחד במחיר היין וכו'. **יכולים** להגביל את שכן הפועלים. **יכולים** לקנוס את מי שיעבור על תקנות העיר.

למדו בברייתא שאין עושים שררה על הציבור פחות משניים, **אמר ר"ל המקור** "והם יקחו את הרהב", "הם" הכוונה שניים. מבארת הגמ' שלא הנידון חוסר אמונו, אלא הלכה בשררה. **וכך היה מעשה** שרבי חנינא מינה שני אחים על הקופה. ה"שררה" האמורה ב**בבא בר נחמן** בשם רבה בר אבוב, כיון שיש שרשות ביד הגבאים לקחת משכון כדי שיתחייב לתת צדקה, אפילו בערב שבת. **ומבארת הגמ'** שאסור למשכן אדם שאינו אמיד שהרי מבואר "ופקדתי על כל לחצוי" וביאר רב יצחק בר מרתא שהכוונה אפילו לגבאי צדקה. **ורבא כפה את ר"ב** בר אמי על הצדקה ונטל ממנו 400 זוז.

וממשכילים זיהרו כזה הרקיע **ומצדיקי הרבים** ככוכבים לעולם ועד" **וממשכילים** זה דיון שדן אמת וגבאי צדקה, **ומצדיקים** הם המלמדי תינוקות. **כפי שרוב שמואל בר שילת** היה עסוק בלימוד הילדים עד שלא התפנה לעיסוקיו 13 שנה, ואף באותה עת דעתו הייתה על התינוקות. **ביאר רביא** ששלמדי חכמים זכור "לאהבי כצאת השמש בגברתו".

עיונים על הדף

מדוע צריך שלשה בבניית תמחוי?

אמרו בגמ', קופה של צדקה נגבית בשניים ומתחלקת בשלשה, נגבית בשניים שאין עושים שררה על הציבור פחות משניים, מתחלקת בשלשה כדינו ממנות. אבל קופה של תמחוי נגבית בשלשה ומתחלקת בשלשה שגבוייה וחלוקה שווים. וצריך להשכיל מדוע בעת גבייה מעות לקופה לא צריך ג' אנשים, ביארו תוס' (ד"ה ומתחלקת), "ופר"ת לפי שהיה ידוע שכל אחד ואחד כמה יתן". היינו, לגבי חלוקת הממון לעניים צריך אומדן ושומא כמה לחלק ולתת לכל עני, ודיון זה הוא כדינו ממונות ולכן צריך ג'. אולם כאשר הם גובים יודוע כל אחד כמה נותן ולא צריך ההערכה שומא או אומר, מספיק שיגובו ב' גבאים.

לפי סברא זו, מבואר בתמחוי שצריך ג' גבאים גם לגביה, וביארו בגמ' "שגבוייה וחלוקה שווים", לפי פשוטו של מקרא היה נראה, היות ותמחוי שווה גבייתו ולחלוקתו, כלומר כמו שבחלוקה אתה צריך ג', היות יש לדון למי לתת וכמה, כך אף בגבייה יש לברר מי יתן וכמה, שאין דין התמחוי כקופה, קופה זה דבר קצוב כפי שכתבו תוס' ולכן אין צורך באדם שלישי שיגבה, אבל בתמחוי אין הדיון כך ואף גבייתו לא קצובה כדרך חלוקתו לכן צריך אדם שלישי.

הא מיהת שברש"י ביאר לא כך, כתב רש"י שהאדם השלישי הוצרך בגבייה של תמחוי זה רק מחמת נוחות, היות ומיד לאחר הגבייה הם מחלקים את התמחוי, וחלוקת התמחוי חייבת להיות בג' כדינו ממונות, אז כדי שלא יהיה טירחה למצוא את הגבאי השלישי, אמרו שאף יגבו ג'.

מבואר שלמד רש"י שגבית תמחוי זה דבר קצוב וידוע ולא צריך ג' גבאים לגביה, שאם תמחוי אינו דבר קבוע אלא צריך אומדן וההערכה כמה ישלם כל אחד, א"כ הנושא באדם השלישי בתמחוי זה לא מחמת טורח וכד', אלא מדינא צריך ג' אנשים.

אבל בדברי הראשונים הרא"ש והר"ף נראה שהחילוק בין קופה לתמחוי, קופה גבייתה באופן קצוב ולא בעי אומדן, לפיכך סגי בתרי, משא"כ בתמחוי בעי תלת שכל פעם שיימין מחדש.

אמנם בלשון הנימוק"י כאן, הביא ב' טעמים ביחד, חדא משום דלא הוי דבר קצוב ואיך שלא יטרחו לחפש אדם שלישי. וכתב בהגהות מא"י על הטעם הב' שהוא כדברי רש"י. וצריך לעיין טובא מה לו לנימוק"י להביא ב' טעמים, ואם כבר צריך בקופה של תמחוי גבייה בשלש מחמת שאין זה דבר קצוב, מדוע נזקק לטעם של טירחה. נהי שהוא טעם אמת, אולם מדוע הוא נזקק לכך.

לשון הרא"ש (כאן ס' ט) "תמחוי נגבית בשלשה ומתחלקת בשלשה מפני שגבוי וחלוקה שווה והקופה דבר קצוב הוא על כל אחד ואחד ואין הגבאים לא מוסיפין ולא גורעין לכן נגבית בשניים, אבל תמחוי אין דבר קצוב אלא לפי צורך השעה הוא נגבה לעני עולם וצריכין לקצוב על כל אחד ואחד כפי הראוי לו ונמצא שהוא כדינו ממונות לפיכך צריך שלשה. ויעיין בפלפ"ח (אות ט) שתיקן בכתוב ברא"ש דהקופה דבר וכו', והיינו כפי" ודלא כדברי רש"י. והנראה כפי שהתבאר שלא למד מצד טירחה אלא מצד שצריך קיצבה והוא כדינו ממונות. וכך אף נראה מהג' הב"ח על הרא"ש ויעיין.

ויעיין נמי בדברי הרדב"ז על הר"מ מתנו"ע פ"ט ה"ה שנראה כדאמרן. וכן עיין בדברי הגאון על הש"ע ר"נ ס"ק ה' ו' שהביא ירוש' בפאה ה". ויעיין בפאה"ש הר"מ פאה פ"ח מ"ז. ובר"י מיגאש בסוגיון. ובב"י יו"ד ר"נ ד"ה ומ"ט.

מה כוחם של גבאי צדקה?

מבואר בגמ' שיש לה ביד גבאי הצדקה לכוף את אלו שאינם רוצים לתת מרצונם כסף לצדקה של בני העיר, וכן יש בידם כח למשכן אותם ולקחת ערבויות כדי שישלמו את הסכום שנקצב ע"י חכמים שבאותו העיר. ובאמת דנו הראשונים מהיכן נובע הזכות לגבאי הצדקה למשכן ולכוף, וכן יש בידם להכריע כ"א אחד כמה ישלם וכו'.

האם סתם מחמת שקיבלו עליהם בני העיר, ונתנו את רשותם שיכריעו להם שכן צריך להתנהג או מדין הקדמונים. בדברי התוס' (ד"ה אכפי" רבא לר"נ) מבואר שאנשי העיר קיבלו על עצמם את הענין וזה תוקף כוחם ולא יותר מכך. וכן בדברי הבעה"מ (ברי"ש פ' ארבעה וחמשה בבב"ק) שיסוד כוחם הוא מדינא "דבני העיר רשאים להסיע על קיצתן".

במרדכי (אות חפ) והלאה, על דברי הגמ' שרשאים בני העיר להסיע על קיצתן, מביא את שיטת ר"ת שנעשה ע"פ ז' טובי העיר. ופי' ר"מ הטעם דטובי העיר הוי בעירם לפי מה שהובררו כמו גדולי הדור ובכל מקום הפקדים היה הפקר וכו' יעו"ש. מבואר שדעת ר"ת שהכח שיש לאותם גבאי צדקה מכח הבי"ד שדן באותה העיר מכיון שרפת בודרו כשמואל בודרו ונתנו להם כח כמו לקדמונים והחלטתם היא הלכה פסוקה וגמורה.

כך גם היא שיטת הרשב"א (בש"ת ח"א סי' תשכט), הובא בסמ"ע (חו"מ סי' ב' ס"ק י'), שכל ציבור במקומו כגאונים לכל ישראל שתיקנו כמה תקנות לכל ישראל. המרדכי עצמו חולק, ואומר שכוחם נובע מחמת שכבר קיבלו עליהם ואם לא קיבלו אין בידם כח. וכל מה שלמדנו בדורו כשמואל בודרו ונתנו להם כח כמו לקדמונים הפקר, זה לא בכל ביד"א אלא רק בבי דינא כר' אמי ור' אסי גדלימי מילתא.